

ADALÉK A RÉGI MAGYAR KERESZTELŐ MEDENCZÉK ISMERETÉHEZ.

Midőn hosszabb idő óta folytatott régészeti felvételeimet és rajzaimat rendeztem, ezen alkalommal több nagyon érdekes keresztelő medenczének rajzaira bukkantam, ennek következtében elhatározám magamat az archaeologiai bizottság »Közleményeiben« ezen rajzokat közzétenni.

Már a »Közlemények« II. és III. kötetének IV. valamint későbbi füzetekben is találunk Dr. Ipolyi Arnold, Dr. Henszlmann Imre és Dr. Rómer Flórián urak által közölt és a régi magyar keresztelő medenczeinkre vonatkozó igen becses értekezéseket; említett tudósaink a régészet ezen ágában is kijelölték azon irányt, és utat, melyben haladnunk kell, hogy egykor hazai tudományosságunk e téren is eredményt mutasson fel.

Jelen közleményem főcélja tehát a még eddig senki által, sem rajzban sem leírásban nem közölt egynehány nevezetesebb keresztelő medenczénk régészeti ismertetése; meglehet, hogy ezen közleményemben újabb adatok is előfordulnak, melyek hazánk középkori érczöntészeti művészetének történetére nézve érdeklél birhatnak.

Miután azonban az eddig közölt keresztelő medenczék száma nagyon csekély, ez oknál fogva most még bizonyos rendszert határozottan alkotni és megállapítani nem lehet; véleményem szerint hazai templomainkban de gyűjteményeinkben is még számos, talán igen nevezetes és műtörténelmünkre nagyon fontos keresztelő medencze lappang; legelső teendőnk lenne tehát azokból minnél többet pontos és megbízható rajzokban közölni, felirataikat és domborműveiket vigyázva lepacskolni, az évszámokat valamint a mester nevét és a mű készítésének helyét szorgalmasan feljegyezni, mert csakigy, de csak is így lehetne egykor középkori művészetünk ezen ágának műtörténetét megírni, s e tekintetben bizonyos alapelveket és rendszert megállapítani.

Minekeltte azonban jelen feladatom megoldásához kezdenék, nem leendő fölösleges, ha általában véve a keresztelő medenczék keletkezési módját s történetét némi tájékoztatás miatt itt előre bocsátom:

A kereszténység első századaiban a keresztelés szertartása, különös fontosságánál fogva, a templomtól külön álló legtöbbször kerek vagy nyolcszögletű alaprajzzal bíró keresztelőkápolnában, az úgynevezett Baptisteriumokban történt, ezen építmények belsejének közepét egy mélyebben fekvő vízmedencze (piscina) foglalta el, melyhez több lépcsőn lehetett hozzáférni. Ezen baptisteriumok belsejét domborművek vagy falfestvények ékítették, melyek Krisztus keresztelésének jeleneteit, azután ezeknek jelvényes képeit, mint a forráshoz ügető szarvast, az Isten báránya-féle alakot ábrázolták. *)

*) Ipolyi Arnold vegyes kisebb régészeti közlemények.

Ily baptisteriumok olaszhon domjai mellett rendszeren találhatók, pld. a floren-
czi hires baptisterium), Némethonban azonban csak cathedralis és apátsági templomok
birtak különálló keresztelő kápolnákkal, nevezetesen a többi közt az acheni, mainzi, worm-
si, speieri, strassburgi, regensburgi dóموk mellett még most is felismerhetők rendszeren k. sz.
Jánosnak szentelt baptisteriumai; — hogy valjon hazánkban voltak-e ily rendeltetésű
baptisteriumok és hol, erre nézve még eddig biztos adataink nincsenek, — bár némely tu-
dósaink a hires jáki, pápóczi, sopronyi, szakolczai, holicsi, csütörtöki, hédervári, stb. tem-
plomok mellett álló kápolnákat baptisteriumoknak tartják, mindazáltal mindeddig ezen
tekintetben bizonyost még nem állíthatni.

A baptisteriumok alaprajzának kerek vagy nyolcszögletű alapját sz. Ambrozius
következő distichonjában emeli ki:

Octochorum sanctos templum surrexit in usus,
Octogonus fons est munere dignus eo.
Hoc numero decuit sacri baptismatis aulam
Surgere, quo populis vera salus rediit
Luce resurgentis Christi, qui claustra resolvit
Mortis et e tumulis suscitavit exanimis. *)

Miután pedig keresztelő kutaink nem egyebek mint a baptisteriumok kisebb-
ített másai, ezen oknál fogva keresztelőkutaink és medenczéink alakja legtöbbször kerek
vagy nyolcszögű.

A baptisteriumokban levő vízmedence helyett különösen Némethonban már a
IX. században az ugynevezett keresztelő-kutak vagy keresztelő-medenczék
(fons baptismalis) jöttek alkalmazásba, melyek már nem egy különálló keresztelő kápol-
nát igényeltek, hanem a főtemplom belsejében, és pedig legtöbbször az északi mellék-
hajó bemeneti kapuzata mellett állítottak fel.

Későbbben, különösen a XIII. századtól kezdve, midőn a keresztelési jog a püs-
pökökről általánosán véve minden lelkészre ruháztatott át a legkisebb templomocskának
is volt saját keresztelő medenczéje.

A kereszténység első századaiban a keresztelési ritus szerint a keresztelendő teste
a szentelt vízbe egészen bemártatott, s csak későbbben, a XII. század második felében a ke-
reszttség szentségének szertartása a keresztelendőnek keresztvizzeli meghintése vagy meg-
öntése által történt.

Ezen kétféle keresztelési mód a keresztelő medenczék méreteire, és alakjára
nézve természetesen nagy befolyással volt, a mint azt későbbben keresztelő medenczéink
részletes leírásánál tapasztalni fogjuk.

Némethonban nevezetesen a müncheni udvari könyvtárban lévő 817-ik évben
írott hires vessobruni Codexének tollrajzai közt találunk a keresztelő kutnak legrégibb
nyomára, mely rajz egy zsidó kereszteltetését a jeruzsálemi püspök által ábrázolja: a kereszt-
telendő neophita egész meztelenül egy vízzel telt hengeridomu edényben áll, melynek vize
az előbbinek csipőjéig ér, a keresztelőkut alsó, középső és felső része egy egyszerű szalag tago-
zattal van díszítve, a keresztelőkut baloldalán áll kezével a zsidó fejére vizet öntő püspök,
a másik oldalát pedig egy kendőt tartó pap foglalja el.

Ezen keresztelési ritust »non mergendo verum desuper fundendo« a IX. század
első felében Strabo »de rebus eccl.« használandónak tartja »quum provectorum grandi-

*) Otte kirchliche Kunstarchaeologie 17. lapján.

tas corporum in minoribus vasis hominem tingi non patitur«, ilyformán Pyritz mellett 1124-ben néhány nap alatt 7000 pomeraniai kereszteltetett meg, keresztvizzeli meghintés által. *)

Természetesen egészen másképp történt a gyermekszentelésnél a szertartás, t. i. a keresztelendő gyermek mezitelenül a keresztvizbe egészen bemártatott, és csak a XVI-ik század óta, midőn a szent omeri zsinat által 1583-ban egészségi és illem szempontjából megtiltatott a meztelen testtel való bemártás, s azon még most is uralgó szertartási mód jött használatba, melynél a keresztelendő gyermek fejére csak viz öntetik.

A felnőttek, kik a kereszténységre áttérni akartak, mielőtt kereszttséghez bocsátattak volna, Krisztus tanában nyertek oktatást és katechumeneknek nevezettek. — Senki sem bocsátott a keresztsegre, kiről tudva volt, hogy gonosz életmódot folytat. — A keresztelés tehát a mint láttuk vagy bemártás (immersio), vagy pedig megöntés (infusio) által történt. A keresztelés bemártás által mai napig is divatozik a délabb vidéken lakó nem egyesült görögöknél, megöntés által pedig a nyugati egyházban.

A románkori keresztelő kutak igen egyszerűek voltak s egy hordóhoz vagy kádhoz (kufe) hasonló legtöbbször henger alakú idommal bírtak, minden díszítmény és tagozat nélkül; későbbben a kiképezett román művészet a keresztelő kutakra is kiterjedvén, azok felülete pálczatagokkal, consolákkal, oszlopocskákkal és azonfelül legtöbbször simolicus értelmű alakzatos domborművekkel ékesítették.

Tekintve a még meglevő némethoni és magyar románkori kőből készült keresztelő kutakat, azok igen primitív szerkezetűek, egyszerűek s csak a legszükségesebb architectonicus tagozattal ellátva, felületük hengeridomú, síma, csak itt-ott találhatók építészeti díszítvények vagy domborművű jelvények; az eddig ismert magyar románkori kőből készült keresztelő kutak a következők: a szamosfalvi (Közlemények VII. kötet), a hédervári állítólag 1339-ből, (lásd Arch. közlemények I. kötetét, hol az érdekes medencének alakja rajzban nem közöltetett, csak felírása), a tovább közlendő petőszinyei és geczalfalvi.

Ellenben a XIII. században öntvényből készült románkori keresztelő medencék már díszesebbek, azokon leggyakrabban előforduló domborművek az apostolok és próféták egyes alakjai, vagy Jézus életéből merített jeleneteket, leginkább Jézusnak János általi kereszteltetését ábrázolják.

A kora román keresztelő kutakon és medencéken a négy paradicsomi folyót jelképező emberi alakok is fordulnak elő, valamint a négy evangélista apokalypsi négy jelvénye, t. i.: ökör (Lukács), oroslán (Márk), sas (János) és angyal (Máté).

A keresztelő kutakat illető legrégebbi utasítást a leridai zsinat 500. évben alapította meg: »Omnis presbiter qui fontem lapideum habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, quod extra ecclesiam deportetur.« — Továbbá a későbbi egyházi rendeletek szerint, minden keresztelő kút egy tetővel, vagy fedővel (opercula) bezárandó, melyet már például a lüttichi sz. Bertalan templomában lévő, és 1112-től származó öntött keresztelő medencén is találunk. — A római rituale által előírt körrácsoszat (Cancelli) csak XVI-dik században vette kezdetét, s ez az oka, hogy az ily rendeltetésű gót stílusú rácsoszatra nem akadunk sehol templomainkban, s ha igen, a rácsoszat stílusa bizonyosan a XVI századbeli vagy későbbi renaissance műízlésű.

*) Otte künstliche Kunstarchaeologie. 210. lapon.

Némely helyeken, például a nürnbergi sz. Szebald templom keresztelő medenczéje alatt egy tüzelő helyet észrevehetni, mely téli időben a keresztviz megmelegítésére szolgált, s hogyha tekintetbe vesszük a fentebb leírt keresztelési módot, ugy ezen intézkedés szükségessége kivált egészségi szempontból nagyon kívánatos lehetett.

Nagyobb fontosságúak az ércből, ritkábban rézből vagy ezüzből, de közönségesen azok keverékét- (Legirung) képező bronceból öntött keresztelő medenczék, s legtöbbször azon vidékeken készítették, hol kő anyag hiányozván, e helyett érczek bőven előfordulnak.

Megkülönböztetés végett, a kőből készültet keresztelő kutaknak (Taufstein, Taufbrunnen, fons baptismalis), a bronceból öntötteket pedig Keresztelő medenczéknek (Taufkessel, Taufbecken) lehetne elnevezni; — s ha a szives olvasó figyelemmel kíséri eddigi közleményemet, a keresztelő medenczék ezen megkülönböztetését észrevehette.

A mennyire az eddig ismert keresztelő medenczék összehasonlításából következtethetni, a románkori keresztelő medenczék cuppája inkább félgömb alakú, külső felülete hajókötéltagozatok (cable, torsade) által határolt mezőkön egyes alakokat, díszitményül gyöngy és zikzak motivumot, valamint majuskulákból álló feliratokat mutatnak, melyek leggyakrabban az ugynevezett Leonius-féle verseket tartalmaznak, mint például:

Hos deus, emunda, — quos istic abluit unda,
Fiat ut interius, quod fit et exterius, stb.

ily féle verset találunk — a mint későbbben a részletes leírásnál látni fogjuk — a kassai dóm híres románkori keresztelő medenczéjén is.

Gyakran azily versezetek közt találjuk a készítő mester és az öntő-hely nevét valamint az évszámot is.

Az öntött románkori medenczék közt legrégebb s egyszersmind legnagyobb az 1112-évből származó Orval nevű zárdából való s jelenleg a lüttichi sz. Bertalan dóm-ban levő keresztelő medence, mely ép ugy mint a jeruzsálemi templomban levő ércmedence tizenkét érc ökör által tartatik.*)

A románkori medenczék vagy az említett négy paradicsomi folyót jelképező emberi alakon nyugszanak, vagy pedig közönségesen egy nodussal díszített lábazon állanak; a felirások betűi ezen korban még határozott román majuskulák.

Ezen korbeli keresztelő medenczék nálunk is szép számmal lehetnek, de mindeddig még nincsenek kellő pontossággal kipuhatolva és meghatározva.

A gót korszakban a keresztelő kutakkal egy általános átalakulás történt, mely nemcsak magában foglalja a keresztelő medence külső alakját, de annak egyéb díszitményeit is. — A keresztelő medenczék karcsuabbakká és magasabbakká válnak, gazdagabban tagozva (profilirt), felveszik a nagy pokálok, serlegek, vagy kelyhek alakját.

A gót korszakbeli keresztelő medenczék alaprajza kerek vagy legtöbbször polygon és pedig nyolcszög, a díszitmények ritkán alakokat, de annál inkább növény motívumokat mutatnak.

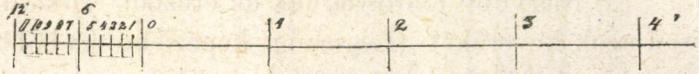
Általában véve a román korszakban ritkábbak voltak az öntött keresztelő medenczék, ellenben a gót korban öntött medenczékkel gyakrabban találkozunk.

Ezeket előre bocsátva áttérek most keresztelő kutaink és medenczéink részletes

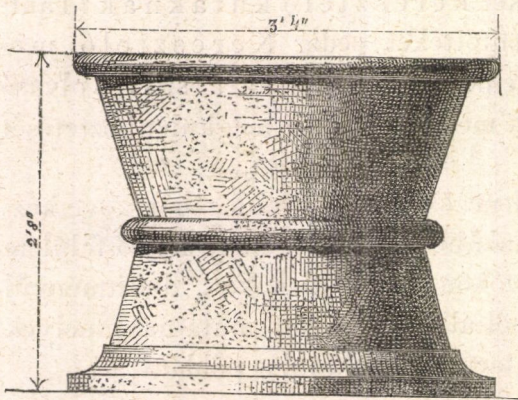
*) Vorschule zum Studium der kirchlichen Kunst v. Dr. Lübke.
Archaeol. Közl. IX. köt. II. füz.

leírásához; csak még azt jegyzem meg, hogy a közlendő keresztelő medenczék egy és ugyanazon mérték szerint rajzoltattak, a minnek azon előnye van, hogy a medenczék egymáshoz viszonyítva, tekintve nagyságukat, összehasonlíthatók.

A mérték itt látható, melyen a keresztelő medenczék még egyéb itt nem közölt méretei is meghatározhatók:

1. A petőszinyei keresztelő kút.

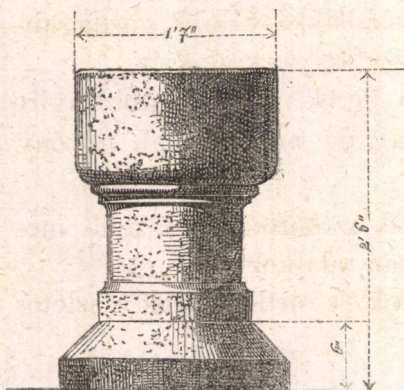
Petőszinye magyar község Abaujmegyében. Kassától keletre mintegy egy és fél órajárásra fekszik, csonka tornyú temploma egy magaslaton áll, s még határozott románkori részleteket mutat, szentélyének zárása polygon ugyan, de déli főkapuzatának félköríves hevederje, a csúcsfal consolái még románkoruak.

Eredetileg a templom nagyobb volt, jelenleg csak a szentélye és főhajójának egy része használatos a reformátusok által; a templom részleteit s alaprajzát tekintve, építészeti ideje még a

XII század végére tehető. — Ezen több tekintetben érdekes templomnak régészeti leírását későbbben közlendem, jelenleg minket csak a keresztelőkútja érdekel. — Első pillanatra feltűnik nekünk a keresztkút tetemes nagysága s primitív szerkezete; durva homokkőből faragott, magassága 2' 8'', s medenczéjének átmérője 3' 4''.

A felső szélét egy pálczatag szegélyezi be, szentelt víz számára kivájt üreget tartalmazó felső részének külső felülete befelé rézsutosan hajlik, a közép részét egy vastag pálczatag fogja körül, innét a keresztelő kút felülete ismét kifelé tart s lábát egy vájt lap- és lapocska (listello) képezi.

Az egésznek alakja hasonlít egy kád idomához, — külső felülete díszítmény nélküli s rajta felírásnak legkisebb nyomát sem találhatni. — Ezen keresztelő kút alakját és nagyságát tekintve, miután az architecturáján, még az átmeneti kornak idomai teljesen hiányzanak, egyidejű lehet a templommal, vagy is készítteti ideje a XII. század végére vagy a XIII. század elejére esik, — tehát a legrégebb felső magyarországi keresztelő kútunk egyike. Ezen keresztelőkút jelenleg a szentély közepén áll kivájt ürege ki van falazva, az egész szőnyeggel be van takarva, és a reformátusok által »úr asztalá«-nak használatos.

2. A geczelfalvi keresztelő-kút.

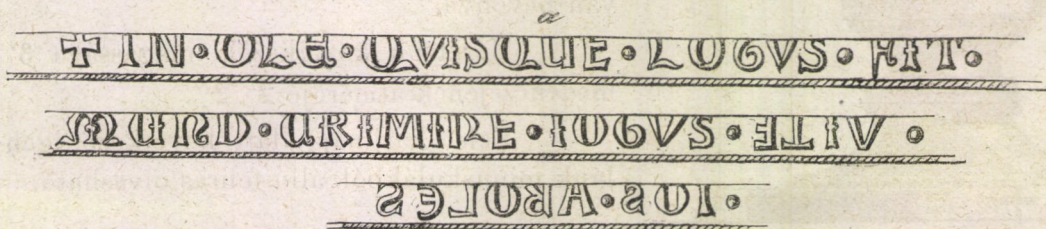
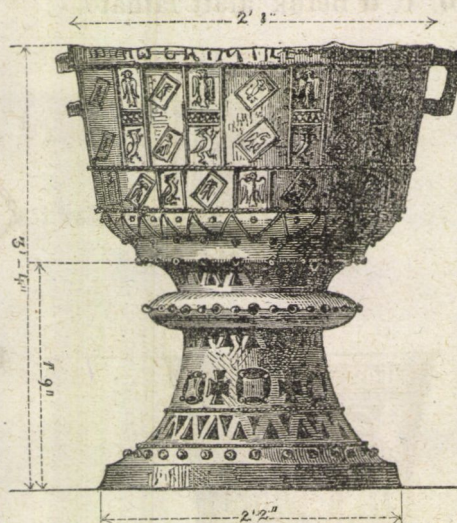
Geczelfalva, Gömörmegyében, Csetnekvárosától északra mintegy háromnegyed óra távolságra fekszik s régen te colonisált németek lakták, mint azt eredeti elnevezése Götzelstadt, bizonyítani látszik. — XIV. századbeli temploma, mely jelenleg az evangélikusok-é — számos nevezetes építészeti emléken kívül bir egy régi kezdetleges alakú keresztelő kúttal, mely ámbár sokkal kisebb az előbbinél, de majd nem egykorú avval. Ezen keresztelőkút magassága 2' 6'', me-

denczjének átmérője 1' 7'', anyagra nézve homokkőből van faragva, — hengeridomu külakja hasonlítható egy serleg alakjához, tagozat részletei még románkoriak, a miért is ezen keresztet készítté ideje a templom építésének idejével tehát a XIV. századdal összeesik. — Külső felülete egészen sima, díszítmény és felírás nélküli.

3. A kassai dóm keresztelő medenczéje.

Ezen medencze tekintve annak korát, tetemes méreteit, külalakját és díszítményeit — bátran sorozható hazánk románkori keresztelő medenczéinek legkitünőbbjei közé. — Áll a dóm egyik déli mellékhajójának keleti részén.

Méretei e következők: 3' 4'' magas és medenczjének átmérője 2' 8''. — Anyagra nézve bronz öntvény. — Az egész mű régi románkori kelyhek alakjával bir, díszítményei határozottan románkoriak. — Felső szélén lévő és majuskulák-ból álló, de már félig lekopott felírása nagyobbított mértékben itt látható, és a mennyire olvasható e következő tartalommal bir:

ezen utóbbi három szónak betűi felfordítva vannak, a mi gyakran jön elő keresztelő medenczéken és harangokon is. Ezen felirat betűi még a XIII. század románkori jellegűek; a kezdetet egy kereszt jele határozza meg, az egyes szavak pedig egyszerű gombok által vannak egymástól elválasztva.

A cuppa felső része tizenkét függélyes irányú szalaggal bir, melyekben egy jobbra (heraldice véve) néző egyfejű sas, és az alsó részén egy szárnyas Griff látható.

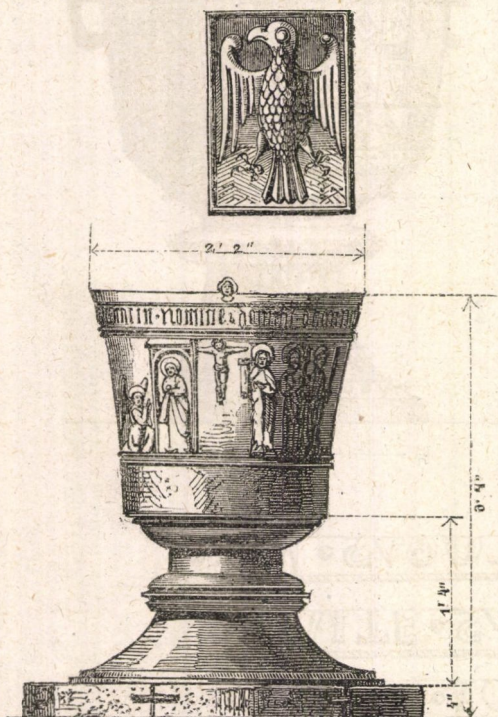
A cuppa alsó részét, egy vízszintes irányban kötél csavart tagozattal szegélyezett díszszalag (bordure) veszi körül, melynek egyes osztályait, a már említett sas és Griff, valamint egy kisebb alaku, a nagyobbhoz azonban tökéletesen hasonló — egyfejű sas ferdén álló keretben, beillesztve — foglalja el. — A medencze alsó részének már befelé hajló része norman román zik-zakkal és gyöngyökkel van díszítve. — A medencze lábadata belül egészen üres, és mintegy egy ujjnyi vastag bronz fala á jour áttört díszítményekkel bir, melyek vagy az imént említett zik-zakot vagy keresztet és kiálló gyöngyöket, a norman román korszaknak mind megannyi motívumjait képezik.

Valószínű, hogy ezen kitünő keresztelő medencze régenté fedővel el volt látva,

mely azonban jelenleg egészen hiányzik, és helyét egy később kori, alakjára nézve nem valami szép réztető pótolja, melynek felületén fehér olajfestéssel e következő felírás olvasható:

SINITE PARVLOS VENIRE AD ME TALIVM EST ENIM
REGNVM DEI

A medenczét díszítő sas, griff és egy ágaskodó koronázott oroszlán alakjainak rajza **b**, **c**, **d** betűk alatt látható.

4. A bártfai templom keresztelő medenczéje.

áll a déli mellékhajó keleti végén, nagyon hasonlít egy pokál alakjához, szintén ércöntvény, felülete szép zöldesszínű patinával (*aerugo nobilis*) van bevonva.

Méretei a következők, magassága 3' 4" s medenczéjének átmérője 2' 2".

Felső karimája alatt következő, igen nyulánk minuskulákból álló felírás olvasható.

e JOHANNES BAPTIZAVIT IN AQVA NOS ANTEEM BAPTIZAVIMUS
IN NOMINE DOMINI AMEN ✠ HILFGOT
MARIA ✠ UFFOJAMEN ✠

Ezen feliratos szalag alatt a cuppa felületét domborművű alakok foglalják el, legelőször látjuk Mária üdvözlését, Mária mellén összetett kezekkel kissé előrehajólva áll egy félkörívű ajtónyílás féle architectura alatt, jobbán látható egy térdelő angyal, összetett kezekkel; ezután következik felfeszített üdvözlőnk alakja, de kereszt nélkül; továbbá Borbála a toronynyal, Péter apostol, baljában egy lóhere díszű hatalmas kulcsot és Pál apostol, jobbában egy hegyével felfelé tartó egyenes pallost tartva.

Ezen alakok után Ádám és Éva egy kissé megnyújtott alakjai, az életfája körül csoportosulva, továbbá a sárkányt ölő György pánczélos alakjai következnek.

Kivéve Ádám és Éva alakját a többiek nimbussal bírnak, a testhez simuló ruha még nem mutat a gót korszakban dívó tört redőzetet.

A medenze lábazata síma és csak egy vájt hornyokkal határolt nodussal bir. Ezen keresztelő medence birhatott eredeti bronze fedővel, melyet itt is jelenleg egy későbbi rézfedő helyettesít, és következő felirást tartalmaz:

Wer da glaubet und getauft wird, der wird selig werden.
Lasset die Kleinen zu mir kommen.

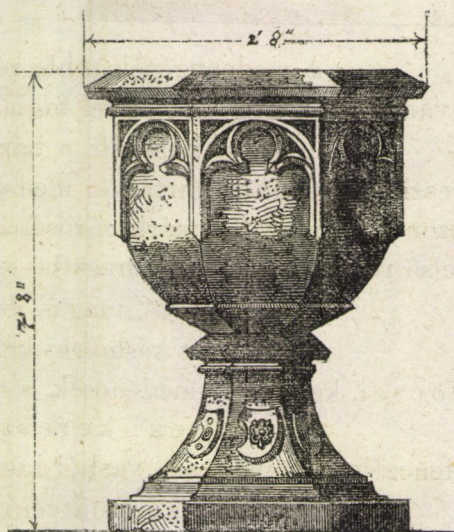
Tekintve ezen medence alakját, tagozatait és alakjainak primitiv kivitelét a felírás betűinek nyulánk alakját, azt hiszem nem csalódom, ha állítom, hogy ezen keresztelő medence már nem románkorbéli ugyan, de mindenesetre a XIV. század első felében készülhetett, s így egy idejű az apátsági templommal.

5. A kis-szebeni templom keresztelő-kutja

díszes tagozattal bir, kemény homokkőből van faragva, alaprajzának alakja egy szabályos nyolczszög, felső esvető gót párkányzata alatt a cuppát egy félkörives tagozat (Maaswerk) fogja körül; hatoldalú lábazatán czimerek vannak, melyeknek mezején ötlevelű rózsák láthatók.

Az egész keresztelőkút igen tetszetős alakkal bir, határozott csúcsíves izlésű s készítésének ideje a XV. század második felébe tehető, egyes tagozatain a középkori polychrom befestésnek veres s kék színét még kivehetni.

Ezen kereszt-kút áll a déli mellékhajó keleti végén.

6. A nagy-lomniti keresztelő-kút

Vörhenyes színű kemény homokkőből van faragva, alaprajzának idoma szabályos nyolczszög. — Hasonlóképen mint az előbbin, itt is felírásnak legesekegyebb nyoma sem látható. — Felső párkányának horonyában romanizáló levéldísz, cuppájának nyolcz oldalát pedig felváltva gót levél ornamentek és szépenfaragott Krisztusfejek díszítik, mely utóbbiak elég különösen nimbus nélküliek. — Az alapidomnak megfelelő nyolczoldalú lábazata, közepén azon helyen, hol rendszeren a nodus szokott lenni, egy kajácsos gót tagozat van, a lábazat alsó része pedig két egymáshoz 45 foknyi szöggel hajló és egymást átható két koczkából áll, mely szintén levélornamentekkel van díszítve.

Általában véve ezen keresztelő medence külső formája igen szép és gazdagon díszített, méretei: 3' 2' magas és medenczének átmérője 2' 10'', s áll a templom hosszajójának kellő közepén. — Ezen keresztelőkút formája s részleteiről itélve a XIV. század első felében készülhetett.

7. A késmárki keresztelő-medence.

Ezen keresztelőmedence a templom északi mellékhajójában a kapuzat mellett áll, ércöntvény, pokál alakú; az egész igen egyszerű díszitményeket mutat, cuppájának felső széle egy diszszalaggal (bordure) van körülvéve, melyben felváltva sz. Péter és Pál apostolok féldomborművű mellképei, továbbá feszületek, melyek alatt sz. Mária és János kis alakjai állanak. — Péter és Pál apostolok kezeikben szalagot (Schriftband) — S. Petrus. S. Paulus feliratokkal tartanak.

Ezen bordure alatt, a következő gót minuskulákból álló felirat létezik:

Anno . domini . milésimo . c . c . c . l . r . r . i . i .

mely az 1472-ik évet jelzi.

A medencének többi része medaillonokkal van díszítve, melyekben felváltva az evangelisták négy jelvényei foglalvák.

A nodus hasonlít a bártfai medence tagozatához, a medence lábazata pedig részint az említett tartalmú medaillonokkal, és több növénydíszitményt mutató szalaggal, azon felül még Késmárk városának czimerpajzsával, melynek alsó mezején a négy folyó, felső részén pedig két keresztbe tett pallos vehető ki, — van díszítve.

Méretei 3', 3" magas, és 2' 2" átmérőjű medenczével bir.

Az itt leirt késmárki keresztelő medenczéhez igen hasonlítanak a csetneki és lőcsei keresztelő-medenczék, s azért azokat csak leírásban ismertetem meg.

A csetneki keresztelő medenczének lábazata egészen hiányozván a medenczéje közönségesen vasból kovácsolt három lábon nyugszik.

Sötét színű ércöntvény, a kupa felületén a felső sorban az előbbi medenczén lévő alakokhoz hasonló domborművű képek vannak, melyek felváltva részint a felfeszítet üdvözítőt, részint pedig sz. Péter és Pál apostolokat ábrázolják; valamivel lejjebb egy feliratos szalag húzódik a medence körül, s gót minuskulákból e következő feliratot tartalmazza:

† hoc † opus † factum † est † in † honore † asūmptione †
beatissime † virginis † marie † l . s . v . s .

Ezen felirat szerint a medence 1454-ik évből való.

Az evangelisták négy jelvényével itt is találkozunk.

A lőcsei keresztelőmedence hasonlóképen bronzöntvényből készült, hasonló alakkal bir mint a késmárki; a medence a lábazattal nincs szoros összeköttetésben, hanem arról levehető; magassági mérete 3' 2" s medenczéjének átmérője 2' 6"; a medence ércfalának vastagsága meghaladja az 1 hüvelyket. — A finomul profilizott abroncs tagozatok határolják a bordurokat; a medence közepét itt is egy szélesebb szalag fogja körül, melyben Péter és Pál apostolok mellképei, valamint a feszület Mária és János szobrocskáival, féldomborműben foglalvák. Továbbá következnek nagyobb és kisebb levéldíszitményt tartalmazó szalagok, a mint azok gyakran régi harangjainkon észrevehetőek. — A medence manubriumát képezik két oldalról Péter és Pál apostolok valamivel nagyobb szobrocskái.

Ezen díszitmények mint általában véve — itt is minták segítségével az öntő mintára darabonként rányomattak, a szobrocskák a mennyre kivehető — még román izlésűek, Péter egy nagy kulcsot, Pál pedig egy pallost tart, hegyével lefelé.

A levéldíszitmény áll hullámozó irányú vonalból, melyen rózsák és leginkább pretrezelemhez hasonló levelek díszlenek.

Az említett apostolok szalagján lévő S. Péter és S. Paulus még románkori majuskulák szerint ezen keresztelő medencze készíttési ideje a XIII. századba helyezendő azonban ez igen merész állítás lenne, ezen öntött műnek készíttési idejét oly korai századba tenni, miután tudvalevő dolog, hogy a harangokon, keresztelő medenczék és hasonló öntött műveken lévő régi betűformák és egyéb díszitmények hosszabb ideig voltak használatba, ezen állítás igazságáról leginkább meggyőződhetünk jelen esetről is midőn majdnem egy századdal későbbben készült késmárki és csetneki keresztelőmedenczéken ugyanazon jellegű alakokkal és díszitményekkel találkozunk.

Ezen medenczének régi korát leginkább annak nagy medenczéje bizonyítja, midőn a keresztelési ritus a bemártás volt; továbbá a díszitmények jellege, melyen a csúcsíves stil-formáinak nyoma még nem vehető észre.

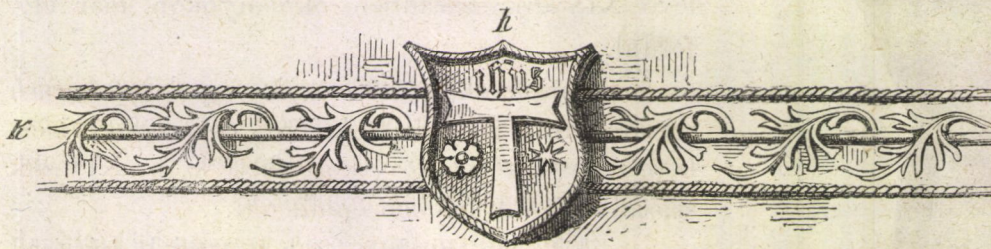
Mindezek után ítélve ezen keresztelő medencze a XIV század elejére tehető, midőn a lőcsei templom már parochialis jogokkal bírt; tehát az egyházi rendeletek szerint egy keresztelő medenczével birnia kellett.

8. A szepes-olaszi keresztelő-medencze.

Ezen szintén bronzból öntött keresztelő medencze már azért is érdekes, hogy a XV század vége felé készülvén, a már tökéletesen kifejlett gót stilben van tartva, — magassága 3' 3" s medenczéjének átmérője 1' 10". — Az egész egy serleg alakjával bír, kifelé hajlított cu ppával, melynek felső szélét egy hullám vonalú és öt levelű rózsákkal díszített szalag fogja körül (lásd annak nagyobbított rajzát *f.* betű alatt.) — A

cuppa derekát egy szélesebb bordure övedzi, melyen a *K* alatt nagyobb méretben lerajzolt növénydíz fut körül; ezen szalagot négy pontban t. i. a

medencze két derékszögben metsző átmérőjének irányában felváltva az *i* alatti és keresztelő sz. Jánost ábrázoló dombormú, valamint a *h* betű alatt lévő paizs szakítja félbe, ezen

paizon látható egy nagy **T** betű Tamás kereszt forma (Thomas-Kreutz) felső részén az **ih̄us** (Jesus) névszó, az egyik oldalon egy ötlevelű rózsza, a másikon pedig egy nyolczágú csillag. — Meglehet, hogy ezen paizon a medence mesterének monogramjával találkozunk (példaul: magister Thomas).

Legérdekesebb azonban a cuppa alsó részén lévő minuskulákból álló felírás, mely következő tartalmú:

2. **• HIC • FONS • BAPTISMI • PECTURATORIS • IESU**

• CRISTI • MEXX • CEPULY • OPPIDI •

• WORATI • OLAFY • J • 2 • 7 •

tehát ez az első keresztelő medence, melyen a megye valamint a város neve is van feljegyezve.

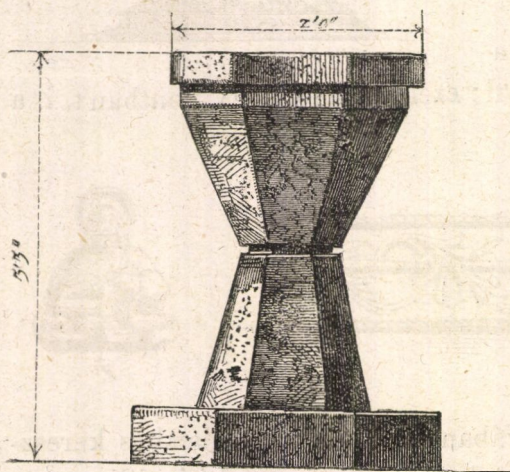
Igen jellemzi a XV-dik század vége felé dívó gót-stilt a csavart felületű nodus valamint hasonló alakú lábazat. — A nodus feletti nyak szintén díszitményes szalagot mutat, mely hullámvonal alakú szőlő-gerezdet ábrázol.

Manubrium gyanánt szolgál ezen keresztelő medenczénél, annak felső karímáján lévő erősen kiálló, stilizált két oroslánfej.

Ezen keresztelő medence jelenleg a keresztelő sz. Jánosnak szentelt parochiali templom egyik északi oszloppillére mellett áll, s oly szép zöld patinát, milyen azon keresztelő medenczén látható, nem minden öntvényen találhatni, mely körülmény nagyon emeli a medence külsejének aetheticai szépségét és ódonságát.

9. A lófalvi keresztelő-kút.

Lófalu (Kobilye) Sárosmegyében az Eperjesről Bártfára vezető állami út mellett fekszik, s igen régi helység, miután a bártfai levéltárban lévő XIV-dik századbeli okmányokon már előfordul.

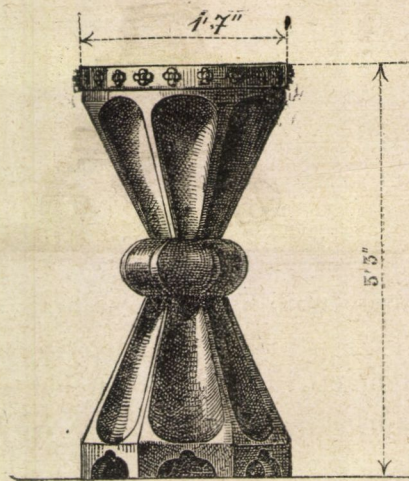
Kis templomkája, a mennyire a polygon zárású szentélyéről, egy fali fülkéről és a boltgerincz-keresztmetszetéről következtethetjük, a XIV-dik század második felében épülhetett.

Jelenleg azonban csak keresztelő kútjával foglalkozván, megemlítjük, hogy az kőből faragott, nyolczoldalú, s külseje a kehelyformát elég

darabosan és primitív kidolgozással utánozza. — Magassága 3' 3" s medenczéjének átmérője 2'—0", s azon sem évszám, sem egyéb felirat vagy díszitmény nem fordul elő.

10. A hervartói templom keresztelőmedenczéje.

Hervartó község Bártfától délnyugotra, egy tetemes magassággal bíró hegy lejtős oldalán fekszik. — Ezen félreeső falucska egy igen nevezetes középkori műemlékkel dícekedhetik, t. i. négyszázados fatemplomával, polygon zárású szentélye van, és belsejében még gót-stilú szárnyoltárok, középkori festményekkel találhatók. — Különben ezen műemléket a benne található középkori tárgyakkal együtt mult nyáron felmértem s lerajzoltam, későbbben talán közlendem, ezuttal azonban csak a fából elég csinosan faragott keresztelő medenczét vizsgáljuk meg közelebbről, melynek magassága 3' 3", medenczéjének átmérője pedig 1' 7".

Ezen medence felső karimáját egy vasabrones fogja körül, melynek szögei vaslemezből kivágott négylevelű rózsákkal díszítvék. — Külső alakja kehelyforma, felső részén, valamint lábazatán is nyolcz kivájással (canellurával) bír, melyek felváltva piros és zöld szinnel vannak befestve, hasonlóképen a nodus is megfelelő színezésben részesül, lábazatának legalsóbb széle gót-stilú kivágással bír.

Különös feljegyzésre méltó itt azon majdnem meglepő körülmény, hogy ezen fa-keresztelő medence a Norvégországi hitterdali, tindi és bói ötszázados fatemplomokban lévő fakeresztelő medenczékhez mind alakjára, mind díszitményeire, de még színezésre nézve is feltűnően hasonlít! — *)

Honnét ezen hasonlatosság? én részemről azt hiszem, hogy miután nem tehető fel, hogy hazánk felső vidéke a távol eső Norvégiával kereskedelmi vagy egyéb összeköttetésben lett volna; az ok, hogy miért találunk itt hasonló alakú művet nem lehet egyéb mint ugyanazon conceptionnak kifolyása, mely mindenütt ugyanazon czélnak és ugyanazon anyagnak megfelel.

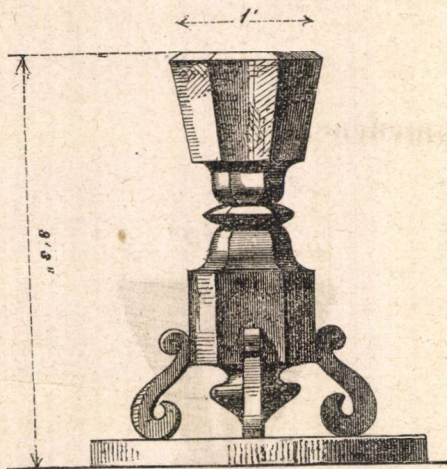
Az anyag, valamint a műnek rendeltetése itt is ott is ugyanaz lévén, nem csoda, ha az egymástól oly távol lévő művészeket is, a mű idomára nézve ugyanazon ihletség szállja meg.

Hogy ezen famedenczékben lévő víz a fának likacsaiba ne nyomulhasson, a víz befogadására egy külön rézmedence szolgál, mely tökéletesen illik és keresztelő medence kivájásába, s egy egyszerű rézfedővel bezárható.

Miután ezen fatemplomnak egyéb tárgyai és berendezésének részletei is fából készülvék, úgy bizonyos, hogy keresztelő medenczénk készítési ideje össeezik a templom korával, és e szerint a XV-dik század második felébe esik.

*) Lásd: Dahl's Denkmale einer sehr ausgebildeten Holzbaukunst in Norwegen. Archaeol. Közl. IX. köt. II. füz.

11. Az ófalvi keresztelő-medence.

Ó-falu Sárosmegyének déli határszélén fekszik, nem messze az európai híru vörösvágási opálbányáktól.

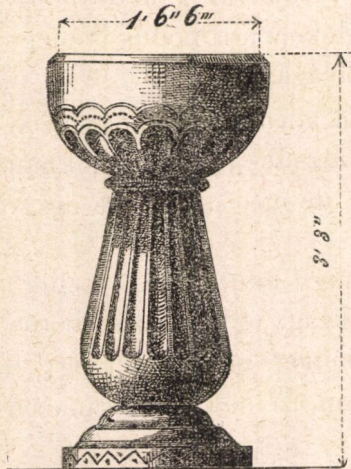
A római kath. templomban lévő keresztelő medence fából van faragva, és pedig tekintve külsejének idomát nem minden izlés nélkül, mestere ugyan talán valami ács vagy pedig a mi valószínűbb molnár, mindazonáltal e munka kivitele és szerkezete készítőjének jó izlését és ügyességét eléggé bizonyítja.

Ezen keresztelőmedencének felső átmérője feltűnőleg igen csekély, mert csak 1', magassága pedig a szokott 3' 3". — Alaprajzának idoma nyolcszög, s megkülönböztetni a cuppát, nodust és a lábazatot,

mely utóbbi négy csinosan metszett falábon nyugszik.

Meglehet, hogy a cuppának csekély méretéről itélve eredetileg szentelt viztartó lehetett, de ma keresztelőmedencének használják. — Készítési ideje már a renaissance korba eshetik és pedig a XVII-dik század első felébe. — Végre:

12. A bárczai keresztelőmedence.

Bárca Kassától délre mintegy félórányi járásnyira esik, dombon fekvő templomkája még a XV-dik század második felében épült.

Az itt közlött keresztelő medencéje hasonloképen mint a két előbbi fából van faragva, a cuppáján és oszlopszerű lábazatán kivájjások, csatornák (Rinnen Cannelluren) vannak, és több színű festékekkel bevonvák, a XVII-dik század első felében készülhetett, méretei e következők: cuppájának átmérője 1' 6' 6"', az egésznek magassága pedig 3' 3".

Mind ebben, mind pedig az előbbi keresztelőmedencében a szentelt viz befogadására egy külön rézmedence szolgál, mely fába beillesztve egy rézfedővel bezárható. S most bevégezve ezen egynéhány keresztelő medencék részletes leírását, némi tekintetben következtetéseket vonhatunk.

A román és a gót korszak keresztelő medenczéinek cuppája még tetemes méreteket mutat, a mint azt az akkori keresztelési ritus követelte.

Általában véve a keresztelőmedenczék, nem tekintve azon anyagot a melyből készültek, legtöbbsnyire pokal vagy serleg alakkal bírnak.

Feltehető, hogy a bronceból öntött keresztelő medenczéket akkorában harangöntők készítették, annál is inkább, miután minden keresztelő medenczének, mind pedig a haragnak öntési módszere ugyanaz lévén, itt csak a forma különböző; — továbbá ezen állításon igazolni látszik azon körülmény is, hogy oly domborművek és díszitmények melyek régi harangjainkon előfordulnak, azok azonkorú keresztelő-medenczéinken is előjönnek.

A tornai régi harangon a mester nevével magister Augustinus-sal találkozunk; továbbá az egyik bártfai harang feliratából tudjuk, hogy 1486-ben Iglón Wagner János mester mint harangöntő működött, s igen valószínű, hogy a szepes-olaszi keresztelő medencze is a szomszéd városban Iglón öntetett; s ha tekintetbe vesszük a szepesi városokban, ugyszintén a Besztercebányán található híres keresztelő medenczét, általában véve feltehetjük, hogy a felső-magyarországi kivált bányavárosokban, hol az ércanyag úgylis nagy mennyiségben feldolgozásra kínálkozott, ily ércművek öntési művészete nagyban divott, s hogy voltak akkor e tekintetben egyes mesterek és művészek, azt keresztelő medenczéinken és harangjainkon előforduló szép kivitelű díszitmények eléggé bizonyítják, melyek hasonkorú ilyenmű külföldi mesterművekkel vetekednek.

A mint említém azonban, jelenleg még a régészet ezen szakmájába tartozó műkincseinket hazánkban egészen nem ismerjük, az itt közlött néhány műemlékből az elveket nem alapíthatjuk meg, nem állíthatjuk össze a középkorban működő mesterek és művészek neveit, az évszámokat és helyet hol és mikor készültek, csak csekély mértékben ismerjük, erre nézve még kevés adatunk van.

Igaz, hogy ritkán találjuk öntvényeinken mind ezen kívánt adatokat együtvéve egy helyen; de ha az egyik műemlékről a mester nevét, a másikról a készítési helyet, a harmadikról pedig az évszámot stb. összegyűjtögetjük, ezen különböző műveken levő adatok összehasonlításából azután egyik adat a másikat kipótolja, kiegészíti.

Hogy azonban ezen szükséges összeállítás, összehasonlítás megtörténjék, kívánatos lenne, hogy az oly műemlékek megfelelő pontos rajzokban, legkisebb és legcsekélyebbnek látszó részleteikkel együtt közöltessenek, és pedig minél nagyobb számban; mert legyen egy műemlék bármely szép szavakkal és kifejezésekkel leírva, hogyha annak rajza vagy nem vagy csak igen hiányosan közöltetik, akkor a legérdekesebb tárgy is elveszti érdekét, mert annak netaláni szépségét és műbecsét csupán leírás által nem vagyunk képesek rajz nélkül teljes mértékben méltányolni és felfogni.

Közli

Myskovszky Viktor,

tanár és építész.